

Tinglysning

Who cares i Peter Adolphsens roman Brummstein

Atmosfæren ligger omkring jordkloden som en skærmende membran, der beskytter biosfæren mod universets golde ingenting. Hævder man dét – at atmosfæren passer på livet på kloden – så må man samtidig hævde, at atmosfæren nedbrydes af det liv, der passes på. Denne paradoksale tilstand, hvor beskytter/beskyttet har forladt deres fikserede positioner er det antropocænes troldsplint. Tilstanden, som vi med den naturvidenskabelige outsider James Lovelock kan kalde *Gaia* (Lovelock 1974, jf. Latour 2007b), blev påvist i fysikeren John Tyndalls studie af drivhuseffekten i 1859. Læser man Tyndalls rapport er det slående, hvordan videnskabsmanden nærmer sig *Gaia* i sit sproglige stilvalg. Tyndall undviger det forventelige beherskelses register og tyr i stedet til et romantiseret stilleje:

“ Vanddamp er et tæppe, som plantelivet i England er mere afhængig af end mennesker er af tøj. Fjern på en enkelt sommernat vanddampen i den luft, der spreder sig over hele landet, og solen vil stå op over en ø fastlåst i frostens jerngreb (Tyndall 1859, citeret fra Fleming 1998, 71, oversættelse SLH)

Anvendelsen af troper og patos (“vanddamp er et tæppe”, “frostens jerngreb” mv.) efterlader læseren med et florumvundet, utydeligt men netop derved ganske præcist billede af det antropocænes troldsplint. Her er vanddamp, planteliv, England, tæppe, tøj, mennesker, sensommer, nat, luft, landet, solen, en ø, frost, jernlænker alle deltagere i det værendes samlede totalitet. Det kliché-poetiske stilleje hjælper Tyndall med at brede ud i stedet for at fokusere og sortere, og dermed søger Tyndall at inkludere mange deltagere i undersøgelsens objekt. Videnskabssociolog Bruno Latour foreslår *omsorg* som en måde, mennesker kan forbinde sig med virkeligheden på, når virkeligheden i stadigt tiltagende grad ikke lader sig detektere som fikseret kendsgerning, men derimod optræder i den loopende og sammensatte karakter, som Tyndall-citatet i stil og indhold er opmærksom på. I stedet for at anskue virkelighed som kendsgerning, foreslår Latour at anskue virkelighed som anliggende¹:

“ Kan vi udtænke et andet stærkt beskrivelsesredskab som nu arbejder med anliggender, og hvis vigtigste opgave ikke længere er at afsløre, men beskytte og drage omsorg, som Donna Haraway ville formulere det? Er det virkelig muligt at omforme den kritiske drift så den kritiske etos bliver at lægge virkelighed til kendsgerninger og ikke trække virkelighed fra? (Latour 2007a, 18)

Hvis vi følger eksemplet i Tyndall-citatet ovenfor og udvider kritikens etos (alt bør afsløres), så den inkluderer omsorgens etos (hvor meget/mange kan vi inkludere?), så havner vi et sted, hvor verden ikke længere bliver til i en sortering af *res extensa* og *res cogitans*, passivt og handlende, stof og bevidsthed. Verden bliver derimod en enhed, hvor det ikke er meningsfuldt af skille dem med bevidsthed fra dem uden. Vanddamp, mennesker, England, tæppe: *Alt og alle er sammen i verden*. Martin Heidegger påpegede det værendes karakter - ikke som ånd eller stof men - som *Mitsein* (samværen) og foreslog netop *Sorge* (omhu) og dennes underkategori *Fürsorge* (omsorg) som en særligt fremtrædende måde, dette samvær viser sig på (Heidegger 2007, 146 og 221-226).

Latours kongstanke skal ikke som hos Heidegger forstås som et forsøg på at komme *tilbage* til eksistensens *essens*, men det modsatte: Inklusion af så mange/så meget som muligt. Dette koncept er videreført hos en række tænkere, der de seneste år har sat fornyet og revitaliseret fokus på den non-humane verdens berettigede plads i opmærksomhedens horisont: Timothy Morton hæfter sig ved, at den menneskelige væren er “being-with” (Morton 2007, 17), mens Jane Bennett efterviser, at handling altid er “cojoint” (Bennett 2010, 100), og Bruno Latour selv foreslår, at vi skifter filosofiens grundverbum “at være” ud med “at have” (Latour 2004, 44). Tænk på det brudte, bløde, blødfrie lys fra en PH-5. Tænk dernæst på det samlede, skærende, spidse lys fra en laserstråle. Den første lyskilde oplyser anliggendet, mens den anden lyskilde skærer kendsgerningen ud.

BAD writing

I den forestående læsning af Peter Adolphsens roman *Brummstein* (2003) vil jeg forsøge at vise, hvordan værkets fortællestruktur, stilleje og spekulative kraft ikke blot skaber en tankmæssigt gunstig scenografi for en teoretisk udredning af omsorgens etos, men dertil udfordrer og udvider teorien i en anliggendets æstetiske tanke-model. Den hidtidige reception af romanen er fordelt på mindst to standpunkter:

1: Et kulturhistorisk – herunder metasprogligt – standpunkt (Tysklands og avantgardens historie (Gemzøe 2011); kædestruktur som metatekstlig figur i forfatterskabet – Høgh 2012, 149-153).

2. Et motivisk standpunkt med tilhørende applicering af kontra-antropocentrisk tankegods, der kompenserer for det første standpunkts alt for vage adressering af det mest iøjnefaldende: En non-human aktant² i hovedrollen (Gregersen 2016, 63-67, Høgh 2013a, 78-82).

Kigger vi på den danske presses rosende modtagelse af *Brummstein*, så placerer *Informations* anmeldelse sig tæt på første kulturhistoriske standpunkt i sit

fokus på litteraturhistoriske forbindelser (Borges, Højholt) og romanens overordnede “glæde ved at vide” (Skyum-Nielsen 2003). I *Politiken* kan det ligeledes fra første standpunkt lyde: “Det her er en kavalkade gennem et århundredes udvikling” (Bredsdorff 2003). Undtagelsen (fra standpunkt 1, ikke fra rosen) kommer i *Weekendavisen*, hvori der foreligger lydørhed overfor romanens indlejring af en non-human aktant i det humane. Således fastsættes “stenens evne til at knytte varme, menneskelige forbindelser”, og videre påpeges “de enkelte, mere eller mindre venskabelige og kærlige og kontraktlige sammenhænge (historien om stenen resulterer i” (Bukdahl 2003).

I de pt. 35 brugeranmeldelser af *The Brummstein* (amerikansk oversættelse 2011) på Amazon.com er tilgangen typisk tættere på standpunkt to, men uden den akademiske teori eller Lars Bukdahls præcision i ryggen. “Jeg nød de fabelagtige geografiske beskrivelser”, lyder det til eksempel (oversættelse, SLH) i en sigende overskridelse af human (nydelse) og non-human (geografi). I et flertal af anmeldelserne giver læsestandpunktet sig udslag i negative, uforstående vurderinger, der udenfor den akademiske indhegning ikke kan finde nogen steder at hænge romanens ophobning af non-humane relationer: “In short, this is BAD writing [...] From the start, I kept saying to myself, “Who cares?”” (Marks 2011)

Jeg vil læse *Brummstein* med udgangspunkt i det andet standpunkt og vil diskutere primært med Gemzøe 2011 og Gregersen 2016, for herfra at undersøge romanen *Brummstein*'s spekulative fremstilling af omsorgens nødvendighed og ikke mindst skriftens centrale placering i dette arbejde. Analysens mål er således at undersøge *Brummstein*'s vision for “en etisk ageren overfor [...] samlinger af materialitet” (Gregersen 2016, 67). Jeg vil forsøge at vende ligegyldighedens *hvad rager det mig* i Amazon-anmelderens retoriske spørgsmål til en oprigtig undersøgelse, og undervejs vil jeg lige præcis *blive ved med at sige til mig selv: Who cares?*

I sin påfaldende fortællelogistik etablerer *Brummstein* en kausalitetens politik, hvor humane og non-humane enheder optræder sammen. Nyrealismens frontfigur Anders Bodelsen slog netop fast, at tingene ikke må udsondres. “Isoleret set er de intet værd”, hævdede han (Bodelsen 1966), og her tilføjer *Brummstein*: Sammen i kausalitetens politik bliver tingene noget værd igen. Når *Brummstein* parodierer stilarter og genrer; fortæller fra mange positioner; trækker stemningen i én retning, for resolut at forcere den i akkurat modsat retning; fordeler opmærksomhed mellem det vigtige og det uvigtige markant anderledes end man kunne forvente; blander sorg med sødme; obstruerer en forventelig sortering i stærke, svage, passive aktanter, SÅ er verden genfortalt i, hvad vi kan kalde anliggendets æstetiske tankemodell.

Ligesom Tyndalls brug af lyriske greb, udtrykker *Brummstein* i sin særlige brug af narrative og stilistiske hyperboler omsorg for de non-humane aktanter. *Brummstein* lyser tingen op og etablerer det, som jurister kalder *tinglysning*, nemlig en bekendtgørelse (og dermed synlig- og gyldiggørelse) af en sag i en offentlig forsamling. Lad mig gøre det, som *Brummstein* nøder sin læser til: Slukke laserstrålen og i stedet tænde den store PH-5-lampe.

Jeg leveres, altså er jeg

“Dette uigennemtrængelige mørke”, “mørkets totalitet”, “massivt mørke” (Adolphsen 2003, 25, 19). Lyset er slukket i *Brummstein*'s initialscene dybt inde i Höllochs underjordiske hulesystem, hvor “den spæde bruskkant” på amatørgeolog Josef Siedlers øre “fik kontakt med klippen” (ibid.), som det hedder i dramatiseret højpotens. I mørkekammeret krydses vejene for de adskilte – dem med bevidsthed og dem uden. Menneske og grundfjeld mødes. Det er nærliggende at associere Höllochs mørke med en dyster, uhyggelig, afvisende *dark ecology* (Morton 2010, 2016), men i *Brummstein* er der snarere tale om en *bright ecology*, en venlig, munter klippehule, hvori små indstik af klaustrofobisk indespærings-horror og “den frygtede Siphon” (ibid., 68) hurtigt overtages af idyllens kære grundstemning: *Sikke verden dog er forunderligt uudgrundelig!*

Mørket har her en anden konnotation. Mørket, som brummestenen fiskes op af, er en indhylning fyldt med ufattelig virkelighed, i form af bl.a. geologisk fortid, som brummestenen i kontaktøjeblikket allerede er konstitueret i. Mørket konstituerer en grænseløs forsamling af brummestenenens ophavstyper i en slags sociomateriel suppedas, der i romanens første sider inkluderer geologiske, bibeldiegetiske, idéhistoriske, anekdotiske, filosofiske, geografiske, hulekrebs-lige, sjofle, kemiske, oplevelsesøkonomiske, lokalhistoriske, mytiske, skønlitterære, mediebarne, poetiske relationer til og fra klippeblokken.

Ligesom mørket modarbejder enhver bestræbelse på at afgrænse og fastholde stenen, så øger fremstillingens kollektiv af stillejer, strækkende sig fra den kølige pseudovidenskab til den filmiske action, fornemmelsen af, at der ingen ende er på brummestenenens tilblivelse. Den non-humane hoveddaktant bliver ikke præsenteret på en i forvejen etableret og stabiliseret scene, men hvirvles frem i en vidt forgrenet og stadigt tilblivende scenografi. Mennesket Josef Siedler møder denne scenografi med bind for øjnene og med voks i ørerne (han er totalt døv i minutterne efter kontakten) og kan således ikke sanse endsige forstå og slet ikke fæstne den verden, der møder ham. Lyset er slukket i antropocentrismens velkomsthall, og Josef Siedler er afskåret fra en epistemologisk sikker platform, hvorpå han kan tænke stenen. Heri består tinglysningen.

Brummestenen opfattes som “valnøddestor” (Adolphsen 2003, 32), men her holder det identificerbare op, og igennem romanen insisterer brummestenen på sit mørke *trademark*: uigenkendelighed. I Höllochs mørke er mennesket Josef Siedler den lille og på udebane – ligesom Ulrike Breslauer er det i romanens afslutningsvise spejling af initialscenen:

“Peak-meteret reagerede på den konstante brummen og viste en omgående overstyring, når mikrofonen fik fysisk kontakt med klippen. Hun satte vibrameterets sensorer på klippen, men det aflæste ingenting. (68)

Oplysningstidens ønskedrøm om det altgennemtrængende lys stoppes i drypstenshulens mørke mystik. Men uigennemtrængeligheden opstiller en mulighed for at øjne de mangfoldige og strittende værensretninger skitseret ovenfor. Det, der netop *ikke* sker, er, at Josef Siedler fjerner brummestenen fra geologiens non-humane

klippehule og fragter den over i videnskabens humane laboratorium. Brummestenen hugges af klippen, men i romanens svøb værnes den imod at blive fritskrabt fra sin hale af propositioner til og fra den omgivende verden. Josef Siedler fremstår således som en uformående klovnegeolog, der ikke mestrer sit afgrænsende naturvidenskabelige forehavende, når han forvildet, som det hedder, “chokeret stolprede” (25) rundt i mørket.

Indledningens sociomaterielle relationer til og fra brummestenen forøges i antal i bogens videre forløb, men nu i kraft af, hvad jeg her vil kalde en social transport. Den afhuggede skærv efterlades ikke i “Siedlernes gennem et nogenledes langt liv ophobede habengut” (31), men transporteres videre ud i det sociale rum. Bemærk kancellistilens sammenpresning af de humane aktanters livsfære. *Menneskelig relevans*, som har jeg kaldt det et andet sted (Høgh 2013a, 65), interesserer ikke *Brummstein*. Det gør derimod dels den opstyltede stil og den transport, som brummestenen udfører. I transporten indskrives brummestenen i en række af de attributter, vi plejer at hæfte på en human romankarakter, vigtigst at den påvirker og påvirkes. Samtidig reduceres de humane aktanter til en slags stenleverandører, hvis primære eksistensberettigelse er flyttemandens. De er ikke først og fremmest psykologiske jeg’er, *der er*, men snarere ihændehavere, *der bringer*. Denne spekulative aktantstruktur er forudsætningen, der bryder antropocentrismen og giver plads til, at et geologisk fragment kan indlemmes i det sociale rum.

Brummestenen transportmiddel er dels en beskyttende æske, dels en række informative sedler, som et udvalg af stenleverandørerne skriver og lægger ned i æsken (se Høgh 2012, 150). “Den æske skærer tværs igennem adskillige diskussioner”, siger en romankarakter (Adolphsen 2003, 56), og netop det tværgående karakteriserer brummestenen beskaffenhed som materiel enhed midt i det sociale rum. Æsken flytter ikke en i forvejen afsat brummestenen-betydning. Nej, transporten genererer sin egen betydning i et stadigt pågående samspil mellem undrende mennesker og mystisk brummestenen. På den måde tilføres, som Latour ville sige, brummestenen mere og mere virkelighed. I og med denne stendistribution rykker brummestenen sig tættere på det punkt, hvor man tildeles et “jeg”. Netop det vi i en antropocentrisk opstilling er tilbøjelige til at opfatte som humane aktanters aktive ageren bliver tilsvarende nedtonet, mens de non-humane aktanters (i samme opstilling såkaldt) passive kausalsammenhænge bliver fremhævet. Dem med bevidsthed og dem uden rykker sammen på bænken. Skulle jeg forsøge at oversætte brummestenenens uartilkerede ikke-tale, så ville det lyde: *Jeg leveres, altså er jeg*.

Vi skal nu se nærmere på transportens informative medium, nemlig de tekststumper, som skiftende humane aktanter hæfter på stenen. Sedlerne er i første omgang udtryk for en afmægtig fikseringtrang, hvori sproget benyttes som det forhåndenværende redskab i et forsøg på dog at gøre et eller andet med den ubegribelige brummestenen. Passivt, viljesløst lyder det om (det, vi troede, var en aktiv human aktant) leverandør #2: “hvad han skulle foretage sig vidste han ikke, hvorfor han endte med at lægge æsken i skuffedariet, vedlagt endnu en lille seddel” (32). I en tilsvarende passivkonstruktion *endte det med*, at “De tre sedler *havde fået* følgeskab af en fjerde” (53, min kursivering), da brummestenen senere installeres på en kunstudstilling. Målt op mod brummestenen uendelige ophav står underlegenhe-

den i den teknologi, som mennesket benytter til at håndhæve sit herredømme, bøjet i neon: Skriften afslører ikke brummestenenens mysterium. Tilbage til Josef Siedler, leverandør #1:

“Efter hjemkomsten til Augsburg nedskrev Josef sin oplevelse fra Tauchstrecke [skakt i Hölloch, SLH] i summarisk form på en lap papir, som han lagde i en lille trææske sammen med den gråsorte sten. Det var hans hensigt at indlevere den til Bayerische Staatssammlung für Paläontologie und Geologie, men en likviditetskrise i forsikrings-selskabet og en følelsesmæssig ditto i ægteskabet lagde beslag på hans tid og tankevirksomhed, og stenen og den oplevelse, der knyttede sig til den, sank efterhånden på plads i hans baghoveds halvmørke. (27)

Igen henvises menneskelig relevans til en højkomprimeret bisætning, mens sedlens påskrift får tildelt en alt andet end underlegen funktion som kompensator for den humane aktants begrænsede hukommelse. Sedlerne forestår brummestenenens tinglysning, idet de lyser op, hvad Josef Siedlers bevidsthed henlægger i mørke. Sedlerne fastholder ikke brummestenen – den vedholder at dirre og være mystisk – men sørger som en art drivmiddel for at holde stentransporten kørende og dermed opretholde stenens realitet. Skriften fungerer som en omsorg, der skærmer brummestenen mod isolation, fiksering og negligering. Skriften afslører ikke, men værner om brummestenen. Skriften, der til en start var et udueligt afsløringsredskab, er blevet et højst dueligt omsorgsredskab. Inden jeg fortsætter med sedlerne, skal vi give plads til et teoretisk mellem spil, hvori jeg vil udfolde begrebet omsorg fra det sted, vi allerede har fået det installeret i *Brummstein*.

Omsorg for ting

Omsorg er svær at fastholde i en akademisk diskurs bygget til intellektet, fordi omsorgen er en affektiv/produktiv relation. Heideggers abstrakt udspaltede terminologi om kategorien (jf. *Sorge*, *Besorge*, *Fürsorge*) er en konsekvens heraf. Men mere kompliceret behøver det heller ikke være: Omsorg er *en følelsesbåret relation mellem aktanter* (A beskytter, plejer, tager hensyn til B) og *en praksis, noget der gøres* (jf. vendingen *at drage omsorg for*, som udtrykker omsorgen som et skub, et træk). I den almindelige tale forbinder vi omsorg med hjemmets ofte upåagtede og usynliggjorte arbejde, dét der traditionelt set har været husmorens arbejde. Omsorgens arbejde retter sig både mod det humane og det non-humane: At lave mad, skabe tryghed, passe på og bekymre sig om er *at opfostre og pleje børn* (omsorg for nogen). At gøre rent, vaske tøj og rydde op er *at holde hus og hjem* (omsorg for noget). Omsorg er i videre forstand en politisk fordring, som påberåber vigtigheden af at værne om svage, udsatte, skrøbelige, “ikke-elskede” i det sociale (se Hilary Rose 1983 og Deborah Rose 2011).

Omsorgens etos i *Brummstein* er et centralt og dermed både højt værdisat arbejde (i modsætning til det moderne samfunds devaluering af omsorgens arbejde). Dernæst er emfasen i omsorgens etos lagt på *noget*. Jo, romankaraktererne forelsker sig i hinanden, hjælper og støtter hinanden gennem tilværelsens udfordringer,

Omsorg for ting er en omsorg, som ikke er rettet mod humane aktanter. Denne form for omsorg er ikke for-tænkt og kuriøs, men noget vi udfører dagligt. Eksemplet her viser, hvordan valg af biologisk nedbrydelig papemballage og fravalg af plastholdig emballage ganske meningsfuldt (også i brandingssammenhæng) kan udtrykke omsorg rettet mod – ikke menneske, men – omverden. Foto SLH

men de er i Gregersen og Skiverens formulering henvist til at være “provisoriske bekendtskaber i materialitetens millionårige liv” (Gregersen og Skiveren 2016, 63). En ulykkelig kærlighedshistorie afsluttes således i en formulering, hvor tabet af kærlighed er forskudt til omsorg for brummestenæske: “De følgende år beholdt Judith æsken til minde om denne generte unge mand, der var syg af stratosfærisk kærlighed til hende” (Adolphsen 2003, 34). I den sidste del af artiklen vil jeg tage næste trin fra pointen om de “provisoriske bekendtskaber” og afdække det særlige udtryk omsorgen får i *Brummstein* i kraft af en spekulativ genfordeling i stærke og svage aktanter.

Videnskabssociolog Maria Puig de la Bellacasa fokuserer på omsorg som et feministisk kalibreret korrektiv til, hvad der i hendes optik er Latours vægtning af forhandling, interessekonflikt, slåskamp og deraf følgende sejr/nederlag i en ellers fælles bestræbelse på at gøre tingene offentlige. Når Bellacasa kigger på det sidste led i Latours *matters of concern* (anliggende), så lyder analysen, at Latour er alt for forhippet på den hårde betydning (kamp for en sag), mens den blødere betydning nedtones (følelsen af ængstelse, bekymring og udøvelsen af hensyn, trøst, betænk-somhed – i kortform: omsorg):

“ To engage properly with the becoming of a thing, we need to count all the concerns attached to it, all those who care for it [...] care is mobilized to serve a gathering purpose: to hold together the thing. This has political consequences. In this sense advocating for care complements the respect for things or MoC [matters of concern, SLH] with an ethical doing: the practical responsibility to take care of the fragile gathering they constitute. (Bellacasa 2011, 90)

Som en korrektion til Latour præsenterer Bellacasa termen *matters-of-care* – et begreb, der forstærker fokus på omsorg i anliggendets konnotationer. Når *Brummstein* inkluderer store og små, vigtige og uvigtige, humane og non-humane aktanter i brummestenenens *gathering* (forsamling), bliver en kritik af et simpelt naturvidenskabeligt objektbegreb presserende. Ganske karakteristisk cirkler Anker Gemzøe i sin kultursociologiske læsning af *Brummstein* rundt om elefanten i lokalet og kalder vores protagonist for både en “skæbnsvanger talisman”, et “meta-objekt” og et “fantastisk objekt” (Gemzøe 2011, 173, 187, 189). Brummestenen overskrider netop den isolerede objektkategori med fastlagt ydre grænse mod subjektet.

Brummstein synes ikke at rette opmærksomheden mod, hvem der har ret. Da stenen omsider kommer i hænderne på en professionel naturvidenskabsmand (altså prototypen på den dominerende, såkaldt vigtige aktant), konstateres det således opgivende:

“Den svage dirren målte han til en frekvens på 130 hertz med et udslag på 2,1 mikrometer, men en fyldestgørende forklaring på fænomenet kunne han ikke give. “Det er vitterlig mystisk”, sagde han. (Adolphsen 2003, 62)

Den stærke alfahan må lunte tilbage uden sejr. I *Brummstein* er det omsorgens etos, der gives lov til at udfylde dette magtvakuum igennem karaktererne ageren. De er netop som hos Bellacasa “all those who care for it”, hvilket må man formode, kvalificerer dem til at være med i romanen? På ældre dansk kan vi udtrykke omsorg i udsagnet, at *kere sig om*, hvilket har samme etymologiske rod som det engelske *care*, nemlig det latinske *cura*: bekymring, omhu, behandling, omsorg, tage vare på. *Brummstein* nøjes ikke med at finde vindere og tabere i forhandlingen om brummestenen, men bruger i stedet sin narrative energi på at opstille dem, der kerer sig.

Som vi allerede har noteret, så lytter leverandør #1 til klippeblokken. Denne gestus er noteret på den seddel, som leverandør #2, Franz Zweywälder nu læser: “Litt vorübergehend an Taubheit, nachdem ich dem gelauscht hat” (32). Hvem lytter til sten? *Who cares?* Det gør Josef Siedler. Når man lytter til nogen, så hører man på, hvad den talende siger; så inkluderer, inddrager, anerkender man den talende. Det er denne genuint omsorgsfulde lyttehandling, som Josef Siedler altså retter mod klippen, og transporterer videre i skriften på sedlen.

Leverandør #2 har som sagt ingen impuls til at løse mysteriet, men følger derimod leverandør #1's eksempel og skriver seddel nummer to. Brummestenenens bevægelse hen mod det punkt, hvor et “jeg” tildeles, spejles i Franz Zweywälders eksempel, idet den humane aktant tilsvarende bevæger sig mod det punkt, hvor et “jeg” konfiskeres. Franz Zweywälders personkarakteristik må anderledes sagt lyde: *Viljesløs brummestensleverandør*. Franz Zweywälder er ikke noget men *har* noget. Mens verbet *være* spatierer subjekt/objekt-dikotomien, samler verbet *have* de to verdener, som Franz' efternavn alluderer til. Omsorg er i denne sammenhæng det modsatte af opmåling, idét hjernen fastsætter og afslutter objektet (være-modus), mens hånden og hjertet åbner og inkluderer det (have-modus).

Brummstein flugter Bellacasas terminologi, når den således kritiserer den naturliggjorte magtudøvelse, der ligger i repræsentationen af den materielle verden,

og dertil skaber alternative former for relationer gennem denne kritik (Bellacasa 2011, 97). Gennem omsorg kan ellers skjulte magtbeføjelser gennemlyses og dermed genforhandles. Når *Brummstein*'s hold af humane aktanter transporterer en non-human aktant, så kerer den humane aktant sig om en skrøbelig non-human aktant, der for at kunne indgå i det sociale er afhængig af de humane aktanters formulerings- og bevægelsesfærdigheder. Omsorg for ting er en måde, hvorpå det non-humane kan inddrages og genfremstå som aktant (Bellacasa 2011, 98).

GeoWei

Georg Weide er leverandør #3 (kun stenhænder som tilføjer en seddel med regnes) og tinglysningsens humane heltefigur. Gennem romanens brug af dækket direkte tale udvider Georg Weide det felt, vi allerede har etableret, når han stædigt drager omsorg for ting gennem handling og komplementært med sprog. Vi skal nu se på den udtrykte omsorg for ting, der ligger i *at Georg Weide tager tingen til sig og erstatter den med skrift* – i kortform: GeoWei.

Som sært vedholdende og omhyggelig arkivar i en hittegodsbarak på Altonabanegård under Anden Verdenskrigs kaos er Georg Weide tilbageholdende med at stjæle fra de efterladte sager. I sin søgen efter noget spiseligt overbeviser han sig selv om, at sulten er et “nobelt motiv”, inden han: “overskred den indre barriere, der hidtil havde holdt ham fra at lægge hånd på de glemte sager” (Adolphsen 2003, 35). Udtrykket *at lægge hånd* på bruger vi normalt om vold typisk begået mod børn, men her er det altså fejlcasteret i en beskrivelse af en umiddelbart langt mindre brøde.

Man medgiver umiddelbart, at Georg Weide passer ind i Anker Gemzøes karakteristik af *Brummstein*'s personager, der er “ret excentriske” og udviser et “eksotisk engagement” (Gemzøe 2011, 169, 180). Fortolkningen falder imidlertid anderledes ud, når vi tænker i omsorgens baner. Den charmerende systemfejl i fortælleren og Georg Weides sprogbrug udtrykker – netop igennem charmen – omsorg for hittegodset. I det omfang at dette forhold er “excentrisk”, må man spørge sig selv, hvor centrum er henne, og hvem der placerer centrum? Placerer vi centrum *in medias res*, i tingenes midte, så er Georg Weide ikke spor udenfor. Når Georg Weide ikke er i stand til at skelne etik mellem mennesker fra etik mellem menneske og ting, så er det en omsorgens etos rettet mod det non-humane, vi ser arbejde. Georg Weides ageren følges op af en noteringsrutine, hvor omsorgens arbejde oversættes til skrift:

“Påpasselig med at hver genstand beholdt sin oprindelige nummerseddel anbragte han alle de løse objekter, frakker, hatte o.s.v., tæt pakket i den ene side af barakken. Derefter vendte han sig mod kufferter, mapper m.v. En efter en tog han dem op på bordet, og med en følelse som en kirurg, der har en patient på operationsbordet, åbnede han dem og lagde indholdet op på snorlige rækker. Efterfølgende lagde han tingene tilbage i omvendt rækkefølge, frataget hvad han kunne bruge, hvilket inkluderede to fyldepenne, en lille stak bøger, lidt penge, en del tøj og et antikt lommeur. Hver gang han tog noget, lagde han i stedet en lille seddel med en ordknap beskrivelse af genstanden og følgende sætning: “Ich, Georg Weide, nahm in einer Zeit großer Armut diesen zurückgelassenen Gegenstand an mich”. (Adolphsen 2003, 35-36)

Med et highfive til Comte de Lautrémont sammenblandes en human/human-relation (kirurg/patient) med en human/non-human relation (Georg Weide/hittegods) – hvorved *Brummstein* foreslår en flad ontologi, hvor alle aktanter er på lige fod. De “snorlige rækker” (ikke blot rækker eller bunker) er nok et udslag af proto-nazistisk *Ordnung muß sein* (Gemzøe 2011, 183), men de udtrykker også omhu og dermed tinglysning. Forskellen på *rækker* og *snorlige rækker* er omsorg. Skal vi prøve at se verden med Georg Weides omsorg, så søger han med sin omsorg at godskrive sit overgreb på genstandene. Akkurat som leverandør #1 ikke fuldt ud kunne fravriste brummestenen sit uendelige ophav, hænger genstandens relationer ved, når Georg Weide tager den. Who cares? Det gør Georg Weide, der ser sig kaldet til at returnere noget.

Returneringen tager form af “en lille seddel”, og dermed har vi GeoWei. I GeoWei henviser skrift til genstand, vel at mærke ikke en repræsentationsrelation men i en erstatningsrelation, hvor seddel bogstaveligt talt erstatter den fjernede genstand. Om en seddel kan det således hedde, at den “skulle erstatte et par skinhandsker” (Adolphsen 2003, 38). GeoWei betyder, at sedlen (og skriften på den) er der, hvor genstanden ikke længere er. Historien om Georg Weide handler således om skriftlig produktion af “omsorgsting” (matters of care, se Bellacasa 2011). Skal vi tage GeoWei for pålydende, så udtrykkes en spekulativt forhåbning om, at skriften faktisk kan erstatte en genstand, som den skrivende har taget til sig.

Den påfaldende navngivningspraksis i *Brummstein* udtrykker noget tilsvarende: Antallet af navne og hvert navns feticherede udtræk af tyske fonemer tjener mindst ligeså meget en nænsom omsorg som en kontant henvisning. Også brummestenen (med samt romantitlen) synes strejft af GeoWei. I hvad vi kunne kalde dåbsscenen, lyder det henslængt: “Brummestenen, som Ferdinand kaldte den under henvisning til den ene af sedlerne i æsken” (Adolphsen 2003, 48). Bemeldte seddel må være Josef Siedlers og i videre forstand hans formulering om brummelyden, han lyttede til i Hölloch-hulen. Men hov, det er jo netop klippemassivet, der brummer, ikke skærven. Den dirrer lydløst. Altså har brummestenen fået sit navn ved en misforståelse? Tænker vi navngivning som en sproglig henvisning, kan vi sige, at repræsentationen ikke ligner det repræsenterede. Hvis vi derimod anskuer navngivningen som GeoWei, så hedder brummestenen, som den gør for at godskrive det forhold, at stenen er fjernet fra klippemassivet og dermed ikke brummer længere. Idét skærven slås af klippen, afskæres den fra brummelyden, hvilket *Brummstein* erstatter med navnet “brummesten”. Romanens afslutning, hvor fortælleren træder frem og “konstaterede, at den [brummestenen, SLH] ikke havde noget korrelat i museets samling” (68) giver ny kraft til pointen: Brummestenen er væk, som erstatning sidder vi med *Brummstein*. Lad atter blikket hvile på seddelteksten: “Ich, Georg Weide, nahm in einer Zeit großer Armut diesen zurückgelassenen Gegenstand an mich” (36).

På et tydeligvis slynget og ordstillingsbagvendt tysk (som fortælleren udtrykker en indirekte misundelse på i sin danske sprogdragt), står karakteren frem som en anden Bjarne Riis og bekender navn og brøde. Vendingen *nahm an mich* (tage til sig) forbinder man typisk med det at *tage et barn til sig*, som når f.eks. bedsteforældre tager et forældreløst barnebarn til sig. I det tilfælde er betydningen “overtage ansvaret og omsorgen for”, en pointe, der blot understreges, da Georg Weide senere

faktisk tager det forældreløse barn Ferdinand Höffel til sig. Ved atter at fejlcaste et vokabular – nu i omtalen af en fyldepen og et lommeur som om det var et menneskebarn – afstår Georg Weide fra det oplagte: at indkredse, fastholde, afsløre den genstand, han tager fra hittegodsbarakken. I stedet skabes en alternativ omsorgsfuld opstilling, hvor Georg Weide er beskyttende værge for den efterladte ting.

Omsorgen forstærkes yderligere i Georg Weides ukueligt vedholdende omhu, og i romanens trefoldige gentagelse af den nu nærmest sakrale sentens *at tage tingen til sig*: “Nu har jeg skrevet denne sætning 500 gange’, tænkte han en dag efter at have sat punktum efter ‘... Gegenstand an mich’” (38).

GeoWei remonterer den forulempede fyldepen og det integritetsberøvede lommeur med omsorgens omhu, og når han dermed griber ind i tingenes verden for at overleve i krigens undtagelsessituation, er det “med etikken i behold” (Bukdahl 2003), som Lars Bukdahl i første omgang ironisk men også helt præcist fastslår. Når romanen lader en såkaldt excentrisk karakter være centrum, ja så er det en indirekte kritik af alle de tilfælde, hvor vi ikke lader stemmer som Georg Weides høre. Denne kritik af mangel på omsorg er ikke oppebåret af en stræben efter dominans men derimod i omsorgens bestræbelse på at inkludere oversete aktanter og deres beskyttere.

Flyttemanden overlevede

Der går selvfølgelig ikke lang tid, før Georg Weide støder på brummestenen blandt hittegodsset. Han læser leverandør #1 og #2's sedler og udbryder nu i den direkte tales henvendelse: ““Hvad er du for én?” spurgte han ud i stilheden” (Adolphsen 2003: 36). Hvem taler til en sten? Who cares? Det gør Georg Weide. Ikke for at kommunikere, overbevise eller få et svar – men for at inddrage og drage omsorg. Føjer vi Georg Weides tale til Josef Siedlers lytten, har vi et tofoldigt emblem for det, at *Brummstein* kerer sig om brummestenen. Det undrende *Hvad er du for én?* er netop et eksemplarisk udtryk for omsorg modsat den fastholdelsesmagt, vi får at høre i geologens afsløring: “stenarten var amfibolit, også kaldet hornblendeskifer” (52).

Georg Weides omsorg fortæller os, at sten og menneske ikke er det samme men ikke desto mindre sammen. Akkumulationen af historier, som sedlerne transporterer, er ikke en lag for lag blotlæggelse af brummestenen. Vi kommer ikke tættere og tættere på brummestenen. Omsorgens etos er ikke en præcis udpegning af det, der adskiller brummestenen fra den omgivende virkelighed. Omsorgens etos er, hvad vi kunne kalde en synliggørelse på langs. *Brummstein* gengiver brummestenenens bane i en stor strøm, der lægger proposition til proposition. Bogen forsøger ikke at bremse op mod men derimod at give slip. “Go with the flow”, som Latour siger (Latour 2008, 16). Georg Weides rutinemæssige erstatning af hittegods med seddel spejler romanplottets række af fikspunkter, hvor sedler hoslægges brummestenen, og således erstatter Georg Weide også brummestenen med en seddel, der bekendtgør, at han tager den til sig.

Det bemærkelsesværdige i forhold til Bellacasas udlægning af omsorg er, at *Brummstein* ikke fravælger men faktisk bringer flere omsorgsløse repræsentationer af brummestenen. Ovenfor har vi allerede stødt på Ulrike Breslauer's fiasko med et såkaldt vibrameter og ligeledes har vi stødt på en skuffet alfahan af en professionel geolog. I romanens indledning lyder det komplementerende fra fortællerstemmen:

“ krystalstrukturen i dette gentagne gange metamorfoserede klippemassiv har virket som resonator for visse lydbølgekombinationer udløst af de millioner af jordskælv, der som en knagende og bragende underlægningsmusik har akkompagneret Alpernes opståen. (Adolphsen 2003, 9)

Den kritik, som Brummstein spagfærdigt og indirekte stiller igennem sin rolletildeling (se ovenfor), siger netop ikke, at omsorgens etos bør erstatte kritikens. Nej, romanen tilbyder et spekulativt frirum for omsorgens udfoldelse, hvorved omsorgens modus tilnærmes kritikens modus. Polerne bøjer sig mod hinanden. Omsorgens etos er i *Brummstein* ikke blot et etisk funderet tilvalg af den omsorgsfulde opbygning af et anliggende og et tilsvarende fravalg af kritikens etos, der vil bestemme en kendsgerning. Nej, romanen synes snarere at vise, at også kritikens etos (her en geologisk årsagsforklaring) må antage en vagt defineret form med en vis margin af uafgjorthed. Den umiddelbart objektive diskurs fremstår ligeså charmerende skør som GeoWei. Eller omvendt formuleret: GeoWei er i romanens rum ikke i opposition til eller tydeligt adskilt fra kendsgerningens diskurs.

Den citerede sekvens forsøger at mime et naturvidenskabeligt sprogs præcision i en frådsende hypotaktisk sætningsbygning. Men vi finder netop ikke et eksakt svar men derimod en flot, florumvunden pseudoforklaring. Citatets overdrevne, hypotakse og feticherede brug af fremmedord synes at svinge ud i sødmefuld, ja lyrisk højstemthed, som den vi indledningsvist så hos Tyndall. Vi er fjernt fra udgangspunktets objektivt videnskabelige ideal. Mens Bellacasa er optaget af menneskers etiske praksis i måden, subjekt/objekt-forhold konstitueres på, synes *Brummstein* optaget af noget andet og måske mere grundlæggende: Who cares? Hvem yder omsorg for hvem? Hvem er den udsatte? Det er brummestenen, den er afhængig af de humane sprog? Nej, menneskene, de er uendeligt små og udsatte stillet overfor geologiens mægtige kausalrelationer? I *Brummstein* kommer den største fare ikke fra den *disempowerment*, som en kendsgerningens diskurs' "ætsende kynisme" bringer med sig (Bellacasa 2011, 95, oversættelse SLH). Truslen i *Brummstein* (for trusler er der nok af) kommer fra de store non-humane årsagssammenhænge, der uden at tage notits kværner af sted og udraderer forsvarsløse romankarakterer som ved et fingerknips:

“ [Josef og Andrea Siedler var] så uheldige, at en flyttemand, der var ved at hejse en chaiselong op på 3. sal, fik en blodprop, netop som de passerede under møblet. Andrea døde på stedet og Josef to dage senere af sine indre kvæstelser. Flyttemanden overlevede. (Adolphsen 2003, 27)

Karakteristisk er her et komediens fravær af etos, idét humane aktanter, der normalt kan handle frit og kontrollerende i den omgivende verden, pludseligt er fanget i non-humane aktanters virke (ophobet fedt i blodet, chaiselong og tyngdekraft). Samtidig med at mennesker forulempes i denne Chaplin-agtige komik, så åbnes opmærksomheden mod de relationer, der springer i det non-humane, og som sædvanligvis er usynlige. Forulempelsen forbigås ganske samvittighedsløst i kraft af

manglen på kommentarer, hvilket giver plads til at årsagssammenhængene i det non-humane forstørres uhørt meget op, og vi griner tinglysningen frem i karikaturen. Sjovt nok er det flyttemanden – ham, der flytter ting – der kommer helskindet ud af ulykken.

Kær sorg

Vi er nu klar til forsigtigt at stille en række af de spørgsmål, som læsningen af *Brummstein* har afstedkommet: Hvilken vision fremsætter *Brummstein* for omsorgens etos? Hvad betyder det, at mennesker fremstilles som utilstrækkelige og svage målt op imod en geologisk verdensorden og samtidig er denne verdens omsorgsgiver? Hvad nytter omsorg for ting? For at svare på spørgsmål som disse har vi brug for et par betragtninger om *Brummstein*'s flerfoldige stil. I kortform er den kendetegnet ved dét, Lars Bukdahl kalder det "sørgmuntre" (Bukdahl 2003). Her vil jeg bruge de parallelle termer *kær* og *sorg*, to konnotationsretninger indenfor omsorgens betydningsstruktur. *Det kære* finder vi i omsorgens betydningsnuancer af *at værne om* og *passer på* det, som er forsvarsløst. Vi kerer os om det, der er kært. *Sorgen* finder vi i omsorgens betydningsnuancer af ængstelse, bekymring og smertelig følelse af tab – ordret i ordet *omsorgs* sidste led. Et barn kerer sig om sin kanin, fordi den i sit ydre og i sin ageren er kær dvs. mindre end barnet, charmerende, forsvarsløs på en uskyldig måde. En soldat på vej til Mali bekymrer sig, fordi krigen er forbundet med sorg i form af en smertelig følelse af uundgåelige tab.

Gregersen og Skiveren bemærker, at *Brummstein* ikke efterlader os "angste i kontingensens frie fald", men tilbyder en "opbyggelig fascination" (Gregersen og Skiveren 2016, 66). Grundtonen i *Brummstein* er kær. *Brummstein* er en idyl. Tænk på den venlige stemning, den brutale chaiselongscene kommer i (citeret ovenfor). Det kære kommer sig af, at Josef og Andrea Siedler optræder som underlegne aktanter, der slet ikke er rustet til situationen, hvilket overdøver det tragiske og gør scenen kær. Filosofen Graham Harman definerer det nuttede, som den relation, der opstår til en aktør, der er en anelse underkvejset³ til en given opgave, f.eks. når et nyfødt føl stavrer af sted på sine tynde ben (Harman 2005, 142).

Det kære ser vi også i *Brummstein*'s diminutive romanformat: Den formår ikke at fuldføre opgaven som 500 siders historisk dannelsesroman, men vakler prøvende af sted med sine 68 sider. *Nårhh altså, en fin lille bog, er den ikke kær?*, siger læseren og mærker omsorgens impuls. Vi har allerede set andre kære nedslag i *Brummstein*, f.eks. når Josef Siedler optræder som en uformående klovnegeolog, og når Georg Weide ikke fuldtud formår at bruge faste vendinger, sådan som de bruges, når der er fuld kontrol over situationen. Vi kan tilføje, at det er kært, når brummelydens realitet underbygges med påstanden om, at hulekrebsen i Hölloch-hulen har "for nemmet vibrationerne i deres antenner og børster" (Adolphsen 2003, 9). Når den diminutive skabning sættes til at verificere et faktum, som var den en videnskabsmand, er opgaven jo alt for stor, og resultatet er kær hulekrebs.

Men *Brummstein* er også kendetegnet ved det modsatte af opbyggelig fascination, nemlig misstemning, magtesløshed, defeatisme og heraf følgende sorg. Alle romankarakterer dør. Ingen har indflydelse på tildelingen af lidelse og slet ikke

overvindelse af den. Ingen formår at løse brummestenenens mysterium. *Brummstein* er en tragedie. Hjerteskrærende bliver det for eksempel, når det forældreløse barn ved sin værges dødsleje ikke vil “vide af mennesker, for de ville enten slå ham ihjel eller selv dø fra ham” (44). Ferdinand Höffel er en magtesløs, underekvipet aktant, men udtrykket falder ikke ud som kært, fordi misforholdet er kategorisk og ikke lader sig afhjælpe. Hvor omsorgen kan hjælpe den kære aktant, da kan omsorgen kun anerkende og respektere sorgens aktant. Et andet eksempel på sorgen er måden, hvorpå kunstkøber-ægteparret Patti og Pedra Irmnitz-Bismarck udskibes af historien. Patti dør “pludselig af lungesvigt”, mens Pedra indser, “at ensomheden måtte være værre end døden” og går “ud i garagen, tændte bilens motor og døde lige så stille” (57). Punktum. Asterisk. Sorgen synes at vokse fra afsnitsafslutningens bratte cæsur og det forhold, at ikke al lidelse lader sig udviske eller overdøve af sproglige anstrengelser. Sådan er det bare.

Ok, hvad betyder *den kære sorg* for omsorgens etos? Omsorgens opbyggelighed forstørres i det kære, som netop ansporer til at kere sig om hulekrebs, roman, fyldepen, romankarakter, brummesten. Omvendt forstørres en materiel kausalde-terminisme i sorgen, som ansporer til at acceptere eller dvæle ved dét, som ikke kan laves om. Omsorgens etos bliver spændt helt ud. Sedlerne, som appliceres på brummestenen, kommer i første omgang til at fungere som en normativ appel. Leverandør #5 Ulrike Breslauer fremhæver “Den kontraktlige forpligtelse” (66) med henvisning til leverandør #4’s skriftlige udnævnelse af brummestenen til kunstværk. Ulrike Breslauer er “Drevet af erindringen om teksten på seddel 1” (67). Hvis vi læser romanen, som romankaraktererne læser sedlerne, udtrykker *Brummstein* et imperativ: *Gør som Georg Weide. Vær omsorgsfuld!*

Men omsorgens etos i *Brummstein* er også en ansamlende foranstaltning, der går forud for det normative. Ved at bruge omsorg spekulativt, holder *Brummstein* sammen på en *all inclusive*-situation, der ellers er spredt for alle vinde. Dermed bliver omsorgen også imperativets fundament i den forstand, at omsorgen synliggør, gyldiggør, tinglyser den humane og non-humane verdens sammenhænge. I *Brummstein* bør brummestenen ikke være en aktant, nej den *er* en aktant, og som sådan er *Brummstein* anliggendets æstetiske tankemodell.

Hvor Latour åbnede for at se på verden i andre opstillinger end kendsgernningens, og hvor Bellacasa betonedede omsorgens kapacitet for at påberåbe de svage deltagere i disse alternativer, der tilføjer *Brummstein*, at de non-humane før eller siden slår tilbage mod de humane aktanter, upåvirket af deres omsorg. De svage deltagere er ikke reelt truet af stærke humane deltagere, men af stærke non-humane aktanter: den materielle verdens kyniske dynamik. I den kausalitetens politik, som *Brummstein* optegner, behandler humane aktanter de non-humane aktanter med en omsorg, der tilkendegiver, at netop de non-humane er de små og svage, dem, der skal respekteres, dem, der skal passes på. Men samtidig er sårbarheden også placeret hos de humane aktanter, der kun kan agere indenfor de rammer, de non-humane sætter op og lynsnart piller ned igen.

I kausalitetens politik er de non-humane afhængige af de humane og deres beskrivelsesredskab (uden skrift – ingen transport), mens de humane aktanter samtidig er afhængige af de non-humane aktanter og deres blinde kausalrelationer

Möbiusbåndet er en simpel men paradoksal overflade med kun én side og kun én kant. Foto Wikipedia, GFDL-licens

(uden den materielle verdens begunstige – ingen transport). Spørgsmålet om, hvem der drager omsorg for hvem, er ikke afgjort men derimod sat til loopende genforhandling. At læse *Brummstein* er at bevæge sig på Möbius-båndet, hvor dem med bevidsthed og dem uden nok er adskilt på hver sin side, men samlet på én overflade, hvor omsorg gives og tages af menneske og omverden i et vedblivende *Sammen*. Omsorgens etos bliver således ikke blot et økologisk påbud, men også et bud på hvad det indebærer at leve i Gaias syntese af biosfære og atmosfære. Her kan beskytter og beskyttet hverken holdes adskilte eller entydigt adresseres. Det er nok naivt at tro, at omsorg kan redde os fra klimakatastrofen, men måske er det en lidt mindre naiv tanke, at vi gennem omsorgens etos kan finde en mere legitim placering til det humane i en verden, der er langt større end det humane?

Noter

- 1 Bruno Latour introducerer begrebsparret *matters of fact* (noget der måles og vejes for deri at fastholdes) og *matters of concern* (noget der forsamlles og forhandles for deri at opnå stadig mere realitet) i essayet *Why has the critique run out of steam* (Latour 2003). Artiklen fremviser farerne ved at benytte fakta som diskussionsstopper, men plæderer samtidig for at fastholde et empirisk grundlag i en socialvidenskabelig kritik. Jeg benytter her Niels Lyngsøs danske oversættelse (Latour 2007) hhv. *kendsgerning* for MoF og (det elegante) *anliggende* for MoC. I Anders Blok og Torben Elgaard Jensens monografi lyder det om begreberne: “Modsat ‘naturgivne’ fakta [kendsgerninger, SLH] er deres [anliggenders, SLH] fremtid i kollektivet aldrig fastlåst én gang for alle. Forskellige synspunkter, livsformer og politiske praksisser vil tvært imod samle sig omkring tingene på omskiftelige måder og herigennem skabe lejlighedsvis offentlige fora, hvor deres fremtid kan forhandles og påvirkes” (Blok 2007, 132). Blok og Elgaard oversætter *matters of concern* til det mere kluntede men også mere omsorgsbetonende “betyringsgenstand” (ibid.) Se også Høgh 2013b, 54-58.
- 2 En *aktant* skal her forstås på baggrund af sociologiens aktør-netværk-teori indenfor disciplinen *science studies*. Her opfattes objekter som deltagere i sociale netværk, idét verden beskrives som

et net af transport, oversættelse og mediering mellem humane og non-humane enheder. Latour bruger begrebet *aktant* i forlængelse af semiotikken, idet en *aktant* kan benyttes om ikke-menneskelige enheder, mens en aktør (actor) ofte er forbeholdt mennesker (se Latour 1999, 303).

- 3 Citatet lyder: “The labors of such agents become “cute” when they are slightly underequipped for their task [...] the cute agent is one that makes use of implements of which it is not fully in command” (Harman 2005, 142). Se i øvrigt Sianne Ngais bog *Our Aesthetic Categories* (2012), hvori begrebet “cute” udfoldes som en fuldgod æstetisk kategori i forhold til bl.a. kapitalisme, seksualitet og magt. Her fastholder jeg termen kær, for at understrege forbindelsen til omsorg og at kere sig om, en forbindelse som “nuttet” ikke har i samme umiddelbare forstand.

Litteratur

- Adolphsen, Peter (2003): *Brummstein*, Samleren.
- Bellacasa, Maria Puig de la (2011): *Matters of Care in Technoscience. Assembling Neglected Things, Social Studies of Science*, p. 86-106.
- Bennett, Jane (2009): *Vibrant Matter – A Political Ecology of Things*, Duke University Press.
- Bodelsen, Anders (1966): “Facts, dødvægt eller poesi?”, *Information* 3. december 1966.
- Blok, Anders og Torben Elgaard Jensen (2009): *Bruno Latour – hybride tanker i en hybrid verden*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Bredsdorff, Thomas (2003): “Sprogmaskine med resonansbund”, *Politiken* 26. april 2003.
- Bukdahl, Lars (2003): “En sten i høretelefonen”, *Weekendavisen* 2. maj 2003.
- Fleming, James Rodger 1998: *Historical perspectives on climate change*, Oxford: Oxford University Press.
- Gemzøe, Anker (2011): “Tysklandsbillede, historie og avantgarde i Peter Adolphsens *Brummstein*”, i *Kulturtrafik – æstetiske udtryk i en global verden*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Gregersen, Martin & Tobias Skiveren (2016): *Den materielle drejning*, Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Harman, Graham (2005): *Guerrilla metaphysics – Phenomenology and the Carpentry of things*, Chicago: Open Court.
- Heidegger, Martin (2007) [1927]: *Væren og tid*, Aarhus: KLIM.
- Høgh, Søren Langager (2012): *Hybridernes paradis*, Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- _____. (2013a): *Litteraturens ting – 100*, Ph.d.-afhandling under publicering.
- _____. (2013b): *Litteraturens ting – Træf*, Ph.d.-afhandling under publicering.
- Latour, Bruno (1999): *Pandora’s Hope: essays on the reality of science studies*, Cambridge: Harvard University Press.
- _____. (2003): “Why Has Critique Run Out of Steam ? From Matters of Fact to Matters of Concern”, *Critical Inquiry - Special issue on the Future of Critique*, 30.2 , 25-248.
- _____. (2004): “Gabriel Tarde og det sociales endeligt”, [2001], i *Distinktion* 9
- _____. (2005): *Reassembling the social – an introduction into Actor-Network-Theory*, Oxford University Press.
- _____. (2007a): *TING – Hvorfor er dampen gået af kritikken? – Fra kendsgerninger til anliggender* [2004], København: Kunsthøgskolens arkitektskole (oversættelse af Latour 2003 ved Niels Lyngsø).
- _____. (2007b): *A Plea for Earthly Sciences, keynote lecture for the annual meeting of the British Sociological Association*, East London, april 2007.
- _____. (2008): *What is the style of matters of concern? Spinoza Lectures*, Amsterdam: University of

Amsterdam, Van Gorcum, 2005

Lovelock, James & Lynn Margulis (1974): "Atmospheric homeostasis by and for the biosphere: The Gaia hypothesis", *Tellus* 26, Stockholm International Meteorological Institute.

Marks, Tracy (2011): "Amateurish writing, dissapointing from start to finish", *Amazon.com*, 23. august 2011.

Morton, Timothy (2007): *Ecology without Nature*, Cambridge: Harvard University Press.

_____. (2010): *The Ecological Thought*, Cambridge: Harvard University Press.

_____. (2016): *Dark ecology - For a logic of future coexistence*, The Wellek Library lectures, New York: Columbia University Press.

Rose, Deborah Bird & Thom van Dooren (2011): "Unloved Others: Death of the Disregarded in the Time of Extinctions", *Australian Humanities Review*, 50.

Rose, Hilary (1983): "Hand, brain, and heart - A feminist epistemology for the natural sciences", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 9.

Skyum-Nielsen, Erik (2003): "Velkommen hjem!", *Information* 24. april 2003.

